

This is a repository copy of *Şehrimizde Amerikalı Bir Muharrire:Louise Bryant'ın 1923 Ankara Günlüğü*.

White Rose Research Online URL for this paper:
<https://eprints.whiterose.ac.uk/id/eprint/224364/>

Version: Published Version

Article:

Karaduman, Erman Harun and Koca, Metin orcid.org/0000-0002-9840-5000 (2023)
Şehrimizde Amerikalı Bir Muharrire:Louise Bryant'ın 1923 Ankara Günlüğü. Toplumsal Tarih. pp. 40-47. ISSN 1300-7025

Reuse

Items deposited in White Rose Research Online are protected by copyright, with all rights reserved unless indicated otherwise. They may be downloaded and/or printed for private study, or other acts as permitted by national copyright laws. The publisher or other rights holders may allow further reproduction and re-use of the full text version. This is indicated by the licence information on the White Rose Research Online record for the item.

Takedown

If you consider content in White Rose Research Online to be in breach of UK law, please notify us by emailing eprints@whiterose.ac.uk including the URL of the record and the reason for the withdrawal request.

ŞEHRİMİZDE AMERİKALI BİR MUHARRİRE:

Louise Bryant'ın 1923 Ankara Günlüğü

ERMAN HARUN KARADUMAN - METİN KOCA

BU YAZIDA AMACIMIZ, BRYANT'I SEYAHAT GÜNLÜĞÜ ÜZERİNDEN TÜRKİYE KAMUOYUNA TANITMAK/HATIRLATMAK VE DÖNEMİN ÜLKE KOŞULLARINA ONUN PENCERESİNDEN BAKMAKTIR.

"Bu kadarı çok fazlaydı ağladım."

Bu cümle Kurtuluş Savaşı Ankara'sının ayazında çocuğuyla yalınayak cephaneye taşıyan bir kadının hikâyesini aktaran Louise Bryant'ın günlüğünden. Hikâyeyi Ankara'da dinleyen Bryant, günlüğünde sık sık savaşın çocuklarına değiniyordu. Sahada karşılaştıklarıyla gündemi yer yer değışse bile neyle ilgili bilgi toplamak istediğine dair işaretler taşıyan bir bagajla gelmişti Anadolu'ya. Yolculuğu öncesinde, dağarcığında ABD'de kadınların seçme-seçilme hakkı ve cinsel özgürlükler için gösterdiği çaba, çocuk haklarına olan duyarlılığı, tiyatro ve fotoğrafçılık merakı ve pek tabii, Ekim Devrimi'yle birlikte geliştirdiği sosyalizma¹ fikirleri vardı. Üstelik bu fikirleri Portland'daki güvenli sosyal ortamında değil, devrime bizzat tanıklık ettiği Moskova'da geliştirmişti.

Yola bir gazeteci olarak devam etme niyetini tek-raren belirten Bryant, sistemli bir bakış yerine oldukça spontane, bazen bir Batılı aydın bilirkışı merakı, çoğunlukla da saha bilgisi yetersiz ve bağlantıları vasıtasıyla bu açığı kapatan bir öğrenci çalışkanlığıyla Türkiye'yi gözlemleyecekti. Bu çabayla İstanbul-Ankara güzergâhında konudan konuya, başkalarının hatıraları ve genel-geçer kültürel kalıplar arasında dolaşan Bryant, dönemin siyasi ve sosyal iklimini yansıtan öznel bir bakışı temsil eder. Bu yazıda amacımız, Bryant'ı seyahat günlüğü üzerinden Türkiye kamuoyuna tanıtmak/hatırlatmak ve dönemin ülke koşullarına onun penceresinden bakmaktır. Yazı bu amaçla atıl kalmış bir kaynak olarak Bryant'ın Ankara'da kaldığı on gün boyunca tuttuğu günlükten faydalanıyor.² Günlük üzerine henüz yapılmış tek inceleme Howard Reed'e ait yeterince irdelenmemiş bir

makaledir.³ Diğer taraftan, Bryant'ın Cumhuriyet'in ilanından birkaç ay önce Ankara'ya gelişi ve burada dönemin entelijansiyası ile kurmaya çalıştığı bağlar, beklentileri ve hayal kırıklıkları biyografilerde de epey noksandır.

Bu yazıda Bryant'ın Türkiye ziyaretinin daha önce çalışılmamış boyutlarını, dönemin Ankara'sının siyaset haritasındaki detaylarıyla birlikte öne çıkarmayı amaçlıyoruz. Çalışmanın birincil kaynak olarak ele aldığı günlüklerin muhtevası araştırmamızın sınırına işaret etmektedir. Bryant, aslında derli toplu bir seyir defterinden ziyade bir karalama defteri tutmuştur. El yazısı bir hayli okunaksızdır ve temize çekilmemiştir. Başka kaynaklardan doğrulamak durumunda kaldığımız bazı bilgiler günlüklerde



Bryant, kızı Anna ve üvey oğlu Refik İsmail'le birlikte
Yale Üniversitesi Arşivi



Louise Bryant. Yale Üniversitesi Arşivi

Bryant'ın faaliyetlerine dair eksikler bulunduğunu düşündürmektedir. Öte yandan bu günlükler, erken 20. yüzyılın ABD tedrisatından geçmiş ve Sovyet Devrimi'ni en yakından izlemiş bir gazetecinin, dönemin Türkiye'si ve özelde de Ankara'sına yönelik gözlemlerini yansıtmaları bakımından değerlidir. Günlük, siyasi iklime ışık tutmanın yanında Türkiye'ye ve insanına dair gündelik detaylara ve etnolojik meselelere uzunca yer ayırır. Çalışmamızın kısıtları gereğince dışarıda kalan zengin içeriğe Nasreddin Hoca hikâyeleri, Bektaşî fıkraları, Ankara'da konaklayan leyleklere dair inanışlar, Anadolu çiftçisinin çeyiz içeriği, Bursa kaplıcaları ve Yeşil Türbe'de insana "bir gökkuşağı gibi" kaybolacaklarını düşündüren narin mezarlara dair anlatılar örnek verilebilir.

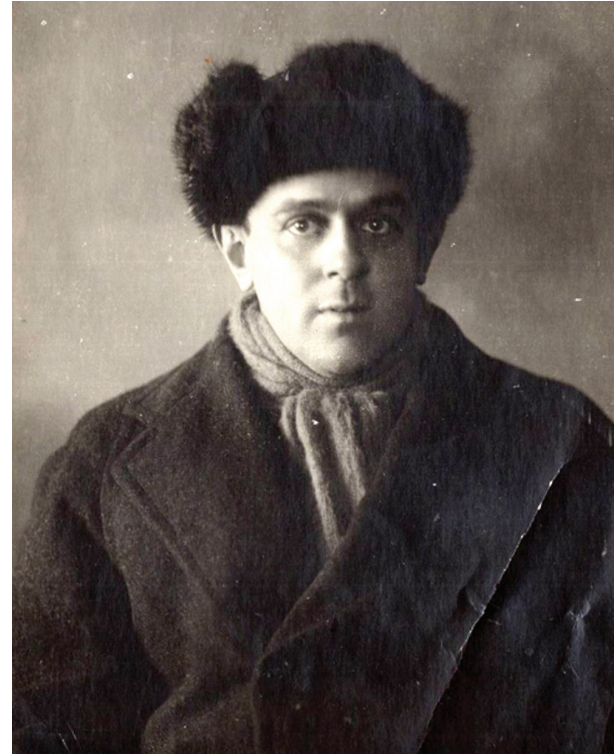
Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, Bryant'ın Türkiye'de geçirdiği dönemin yaşamı içindeki yeri henüz diğer kaynaklarla bir arada tahlil edilmemiştir. Kopmalar barındıran bu kaynakçanın başlangıcı Bryant'ın Sovyet toplumu ve devleti üzerine yazdıklarıyla; ABD'de geçen kısmi feminist siyasi aktivizmle; Paris'teki son kısım ise ideolojik savrulmalar, evlilik sorunları ve tıp literatürüne geçecek kadar ender ve sancılı olan hastalığıyla özetlenmektedir. Ayrıca, bu meseleler etrafında şekillenen biyografiler Bryant'ın yaşamında ideolojinin mi, meslek aşkının mı, yoksa aşk hayatının mı daha belirleyici olduğu yönünde tespitlere göre birbirinden ayrılma eğiliminde. Bryant'ın önceki ve sonraki hayatı ile bir arada düşünüldüğünde Ankara ziyaretinin ne derece bir devamlılık ya da kırılma arz ettiğini sorgulamak ise bundan sonraki adım olmalıdır. Zira makalenin kapsamı dışında kalmış bazı konuların Bryant'ın ki-

şisel hayatında çok önemli yer tuttuğu aşikârdır; örneğin, ailesini Balkan Harbi'nde kaybetmiş bir Türk çocuğunu evlat edinmesi gibi...

FEMİNİZM, EKİM DEVRİMİ VE ÖTESİNDE TARTIŞMALI BİR KİMLİK

Özellikle İngilizce literatürde kendisine yer bulan Louise Bryant'ın (1885-1936) adı her şeyden önce feminizmle ve Ekim Devrimi'yle anılır. Nevada kırsalında büyüyen, yüksek tahsilini tarih alanında yapan Bryant'ın gazetecilik kariyeri Amerika'nın yerel gazetelerinde başlar. 1910'ların ortasına dek Portland'da, kadınların oy hakkını savunan hareketlerde faaldir. Fakat 1915'te ilk eşinden ayrılıp, *Dünyayı Sarsan On Gün*'ün yazarı, Amerikalı komünist gazeteci John Reed'le yolları birleştikten sonra serüven dolu bir hayatı olacaktır.⁴ Bryant'ın Bolşevik İhtilali tanıklığı kendi eserlerinin yanı sıra hakkında yazılanlarda da uzun uzadıya yer bulur. Öyle ki, devrime katılmış ilk kadın gazetecinin o olduğu rivayet edilir. Biyografilerinden birine göre ABD'deki siyasi toplantılarda Lenin ve Troçki'yi savunan ilk kadın yine Bryant'tır.

Gerçi Reed'in aksine, komünist olmadığı ve kocasının sergüzeşinde edilgin bir rolü olduğu da ileri sürülmüştür. Böyle düşünenlerden biri, Bryant'ı, yakın dostu Reed'den de önce tanıyan Emma Goldman'dır: "Louise muhtemelen hiçbir zaman bir komünist değil, yalnızca bir komünistin eşi olmuştu." Goldman'a göre Bryant'ın yolu komünizmin ötesinde bir yere varıyor ve "komünist sofular" da bunu fark ediyordu: "Onların tek amacı diktatörlük ve onun amaçlarıyken, burjuva olarak gördükleri beni, Louise'i ve benzerlerini hep bireysel hakları müdafaa etmekle suçluyorlardı."⁵ Komünizme bağlılığı gibi, Bryant'ın gazeteciliği-



John Reed'in 1919'da delege olarak katıldığı III. Enternasyonal'de çekilmiş fotoğrafı. Rusya Çağdaş Tarih Devlet Merkez Müzesi Arşivi



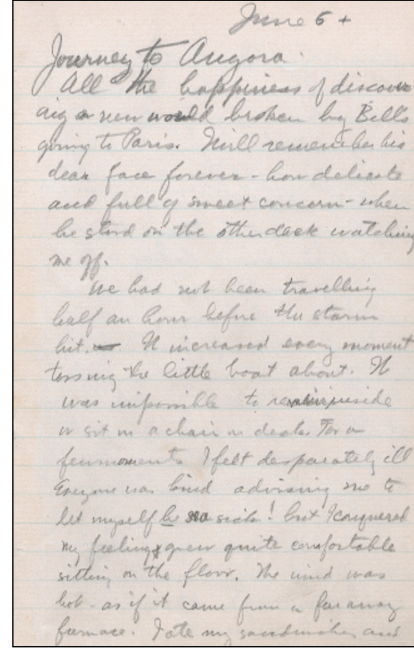
Louise Bryant 21 Mayıs 1923 tarihli Vatan gazetesini kapağında

ne de şüphelerle yaklaşanlar vardı. Devrim yıllarında odağı Rusya olan Batılı kadın gazetecileri inceleyen McGlashan onu akranları Bessie Beatty ve Rheta Childe Dorr ile karşılaştırarak "Reed olmasa Rusya'da bulunmayacağı" varsayımıyla konu dışı bırakmıştır.⁶

Türkiye'deki ilk etkinliği olacak International News Service'in (INS) İstanbul bürosunda çalıştığı dönemde Bryant'ın yanında 1923 Aralık'ında evleneceği William Bullitt vardır. Bullitt, zaman içinde Bryant'ın ideolojisiyle ilişkisini sorgulatacak figürlerden biri haline gelmiştir. Zira o, Amerika'nın Paris ve Moskova sefirliklerini yapan; fakat Sovyetler Birliği misyonu zamanla "Liberal bir dünya düzeni"⁷ uğruna Nazilerle ittifakı savunacak kadar hasımlığa dönüşen ve II. Dünya Savaşı'nın ardından Soğuk Savaş'ın mimarlarından sayılacak olan bir diplomattır.

Bryant-Bullitt ikilisi INS'teyken Vatan gazetesini başmuharriri Ahmed Emin [Yalman] Bey ve eşi Rezan Hanım ile görüşmüşler ve Türkiye'de kadın-doğum, Rumların geleceği, hilafet meselesi, içki yasağı, ve taşra reformları üzerine konuşmuşlardır. Bryant

Bryant'ın Ankara günlüğünden bir sayfa Yale Üniversitesi Arşivi



günlüğüne, Vatan'da fotoğraflı bir hikâyesinin yayınlandığını da kaydeder. Gazetesinin 21 Mayıs 1923 tarihli sayısının kapağında "Şehrimizde Güzide Bir Amerikalı Muharrir" başlığıyla çıkan makalede kendisinden büyük bir övgüyle bahsedilir. Yalman'ın kaleminden çıktığı anlaşılabilir yazıda Louise Bryant, Rusya'da devrime tanıklık etmiş ilk yabancı kadın gazeteci olduğu gibi aynı zamanda bir aktivisttir ve ihtilalin ardından Rusya'ya konan ablukanın öldürdüğü binlerce insanı savunmak için mücadele etmiştir. Bryant'ın gazetecilik mesleğinin yanı sıra tiyatro oyunları ve öyküleriyle meşhur olduğu da dile getirilir. Ancak Yalman'ın hatıralarında Bryant, ismi zikredilmediği gibi, tanınmazlıktan gelinir ve John Reed'in "dul kalan güzel eşi" olmaktan öteye gitmez. Bullitt'in Moskova'da sevip İstanbul'a beraberinde getirdiği kişi olarak edilginleştirilen Bryant, aslında Bullitt için Rusya'ya giriş-çıkış izni ve Lenin'le Troçki başta olmak üzere Rus devrimcilerle, mesela yeni kurulan Sovyet toplumunun en etkin devrimci feministi Alexandra Kollontai ile kurulacak bağların garantisidir.

LOUISE BRYANT BİYOGRAFİLERİNDE BİR BOŞLUK: TÜRKİYE GÜNLÜĞÜ

Bryant'ın Türkiye notları, INS muhabiri olarak Venedik'ten İstanbul'a geldiği 22 Nisan 1923 tarihinden başlar. Ankara'dan önce iki hafta geçirdiği, ilk intibası Çin ya da Hindistan'dan bile daha uzakta ve romantik hissettiren, fakat Buhara veya Tunus kadar da pitoresk olmayan, "yüzeyle birbirine yapışık halde yeni ve eski çok şeyin" olduğu İstanbul'da ikametgâhı meşhur Tokatlıyan Oteli'dir. Turistik yerlerini dolaştığı İstanbul'da dair tasvirleri fazla derinleşmez. Bununla beraber, hassas olduğu toplumsal konuları satır aralarına işler. İstanbul sokaklarında, "bedeni kar altındayken tek bacağını güneşe verip uyuyan, hasta" misali yaşam mücadelesi veren binlerce kimsesiz çocuk gördüğünü yazar. Bryant'a göre İşgal Kuvvetleri şehrin bayındırlığıyla ilgilenmediklerinden çocuklar telef olmaktadır. Yine bu şartlarda

İstanbul'un gösterişli saraylarını, terk edilmiş bir panayır kadar ruhsuz birer düş kırıklığı olarak tanımlar.

İstanbul'da vakit kaybetmeden Ankara Hükümeti temsilcileriyle temasa geçer. İlk olarak Adnan [Adivar] Bey'i arayıp randevu alır. Günlüklerinde bu görüşmenin gerçekleştiğine ilişkin bir detay yer almamakla beraber 5 Mayıs 1923 tarihli *The Washington Times*'ta yayınlanan "Türkiye, Suriye'ye Askerî Çıkarma İddialarını Reddedti" başlıklı yazısında Adnan Bey'in görüşlerine yer verir. Diğer yandan, 25 Nisan notlarında Halide Edip'in *Ateşten Gömlek*'inden "olağanüstü akılcı bir milliyetçi propaganda örneği, muazzam bir kurgu; yalnız ikinci kısmı o kadar iyi değil" diye bahseder. Kitabın Adivarlardan bir hediye olduğu veya görüşmeye hazırlık amacıyla önceden okunduğu ihtimalleri kuvvetlidir.

Ankara güzergâhında, önce 5 Haziran'da deniz yoluyla Bursa'ya uğrar. Ahmet Emin Bey'in verdiği kartviziti kullanarak bağlantılarını kurduğu şehirde kaldığı yer Madam Brodt'un işlettiği ünlü Hotel d'Anatolie'dir. İki gecelik konaklamada kendisine kısa saçlı, gamzeli, Galatasaray Lisesi mezunu bir kızın refakat ettiğini nakleder. 7 Haziran sabahı şafak sökmeden kendisini Ankara'ya götürecek trene binmek üzere 120 km ötede Bilecik'teki Karaköy istasyonuna doğru otomobille hareket eder. Uludağ manzarası, çiçek tarlaları ve kuş cıvıltıları eşliğinde saat 9.30'da vardığı Karaköy'de öğlene kadar bölgenin askeri hastane doktorunun ofisinde konuk edilir. Aralarına sonradan katılan iki Türk subayıyla sohbet eder. Bu kimselerin yardımıyla kompartımanına yerleşir ve tahtakurularıyla geçen iki günlük tren yolculuğunun ardından 9 Haziran sabahı Ankara garına iner.

ANKARA'YA VARIŞ: İLK İZLENİMLER VE SOSYAL ÇEVRE

Trenden gördüğü kadarıyla sarp bir uçurumun üstünden kıvrılan eski yollarıyla Sicilya'daki tepe kentleri anımsatan şehrin derunu, çatıları kırmızı kiremitli, bazısı doğal halinde bırakılmış bazısıysa çamurdan

beyaz renge sıvanmış evlerle kamu kurumlarının taş binalarından ibarettir. Ankara sokakları eşi görülmemiş biçimde haraptır ve modern bir şehrin inşası için tüm ana yollarda caddeler birleştirilmektedir. Bryant'ı garda Ali Fuat [Cebesoy] Paşa'nın Moskova sefirligi günlerindeki ataşemiliteri Saffet [Arıkan] Bey ile *Vatan* gazetesinin yetkililerinden biri karşılar. Belli ki, Ali Fuat Paşa, Moskova'dan tanıdığı Bryant için Hotel d'Angora'da bir oda ayarlamış ve onu otomobille istasyondan aldırmasıdır.

Ankara güncesinde kendisine "uzun boylu", "çok yakışıklı", "bir İngiliz asilzadesi gibi görünen" ve "bir İngiliz gibi İngilizce konuşan" İsmet Bey'in refakat ettiğini söyler. Bryant'ın kendi kültür kodları dışında bir tarifini yapma gereği duymadığı bu kişi, kuvvetle muhtemel Sadrazam Ethem Paşa ailesinden gelen İsmet Karadoğan'dır. Howard Reed makalesinde kendisinden Latife Hanım'ın bir arkadaşı diye bahsetse de günlükte İsmet Bey'in, Fethi [Okyar] Bey'in eşi Galibe Hanım'la kuzen olduğu ifade edilir ki ikisi de Osman Hamdi Bey'in yeğenleridir. İsmet Bey, Tiflis'te suikasta uğrayan, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üç büyük isminden Cemal Paşa'nın, Mustafa Kemal Paşa'yla irtibatını sağlamak üzere Ankara'da bulunduğundan hayatta kalan tek yaveridir.⁸

Yeri gelmişken, Bryant'ın, Ankara'da kurduğu ilişki ağının tesadüfi olmadığına, Rusya'dan tanıdığı İttihatçı çevreyle bağlantısına kısaca değinilmelidir. 1917-1922 yıllarında yaptığı mülakatlardan derleyip kaleme aldığı *Mirrors of Moscow*'da, ölen eşiyle Enver Paşa'nın İstanbul'da tanıştığını ancak Paşa'nın, Reed'in cenazesi esnasında Moskova'da olmadığından ötürü sonraki gelişinde kendisine taziye ziyaretinde bulunduğunu aktarır. 1921'de gerçekleşen bu görüşmede "devrimin Don Juan'ı" diye tabir ettiği Enver Paşa'yla amcası Halil [Kut] Paşa ve dönemin Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa da vardır. Bryant, Rusya'da Enver Paşa'yla bir süre aynı konağı paylaşmış ve bu yakın sohbetten eşsiz bir anlatı çıkarmıştır. Lenin, Troçki, Çiçerin başta olmak üzere Bolşevik Devrimi'nin öncülerinin



Taşhan'ın bir bölümünde açılmış Ankara Otel'i'nin bir kartpostalı
Koç Üniversitesi
VEKAM Kütüphanesi
ve Arşivi

portrelerini oldukça canlı ve samimi bir üslupla ele aldığı *Mirrors of Moscow* 1923 yılının Şubat ayında yayınlanmıştı.⁹ Çok geçmeden INS'nin İstanbul bürosunda çalışmaya başlayacak olan Bryant'ın Ankara yolculuğunda da benzer bir niyet hakimdi: Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere Anadolu devriminin önderleriyle mülakatlar yapmak...

Nitekim 10 Haziran'da Ali Fuat Paşa'dan yaveri aracılığıyla akşam yemeği davetinin yanı sıra Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Ağaoğlu Ahmet ile randevu ayarlandığı haberini alır. Moskova günlerindeki kadar neşeli bulunduğu Ali Fuat Paşa yemekte Mustafa Kemal Paşa'nın saygılarını sunduğunu ve kendisini görmekten memnun olacağını bildirir. Ne var ki, bu görüşme hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir.

RÖPORTAJ PEŞİNDE BRYANT

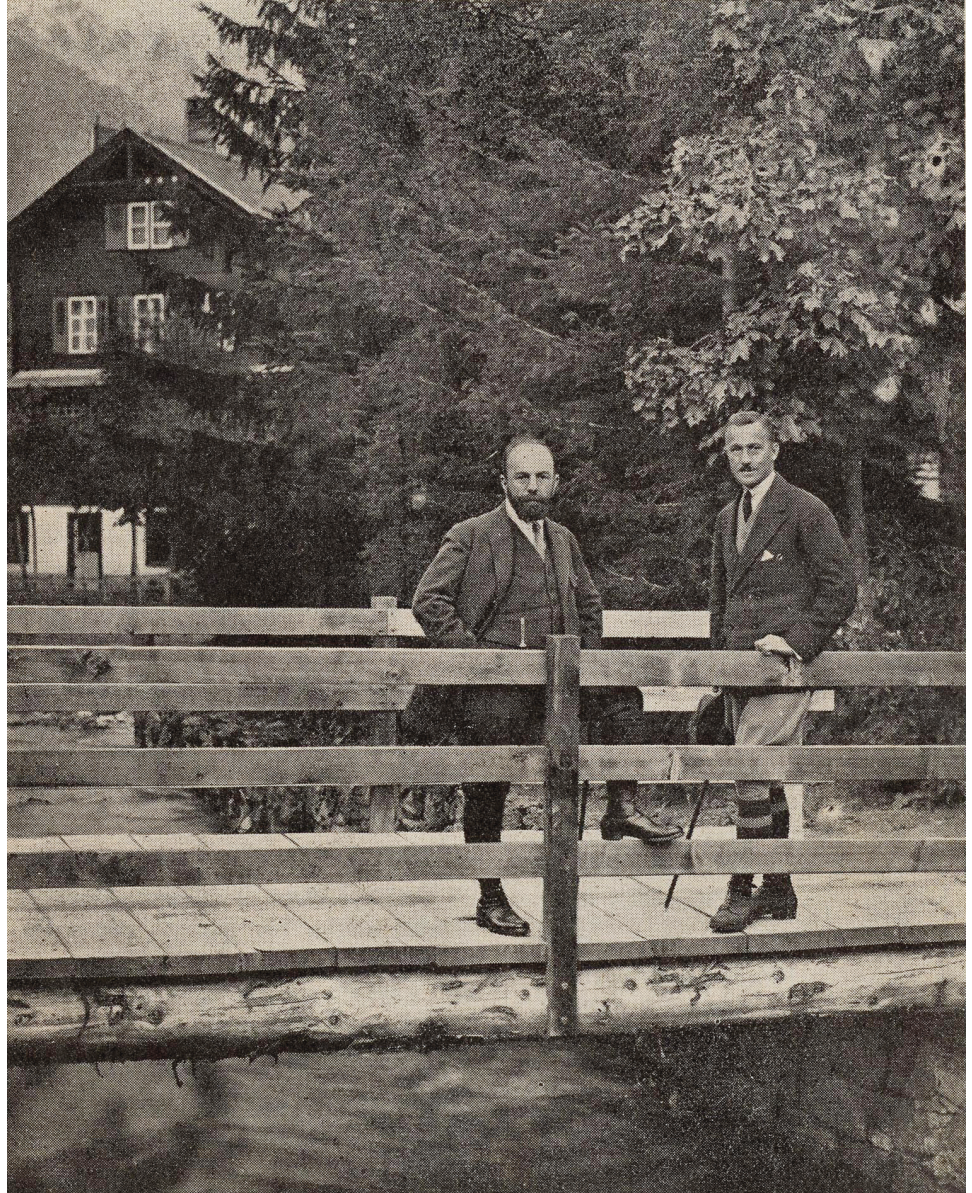
Bryant'ın gerek yaşamöyküsü gerekse kroniklerinden Ankara'da resmi veya gayri-resmi bir devlet göreviyle bulunmadığı çıkarımını yapabiliriz. Hatta dönemin diğer Amerikalı ziyaretçilerinden Imbrie'lerin Ankara'ya gelişini "Imbrie çifti buraya vardı. Türklerin bu kadar ucuz bir casus tarafından nasıl kandırıldığı merak konusu" diye kaydeder. Arabası-

na yaklaşip ayaküstü konuştuğu, "sıradan misyoner tipli- takma dişlere ve sahte bir gülümsemeye sahip" Katherine Imbrie'yle casusluk meselesi üzerine münakaşa eder. Bryant'ın, biraz Türkçe konuşan ve Latife Hanım başta olmak üzere Türk kadınlarına kendini sevdirmeyi başaran Katherine'e galip gelemediğini söylediği Eylül 1923 tarihli Amerikan konsolosluk bültenine girmiştir.¹⁰

Daha önce Lenin'le tanışmakla kalmayıp sıkı bağlar kurmayı başaran Bryant, Mustafa Kemal Paşa ile tanışma arzusunu seyahatinin hiçbir aşamasında gizlemiyor, onu Lenin ve Mussolini'ye kıyasla zihninde bir yere oturtmaya çalışıyordu. Bryant'ın Mustafa Kemal Paşa'ya en çok yaklaştığı yer 13 Haziran'da İsmet Bey'le birlikte ziyaret ettikleri, dönemin Dahiliye Vekili Fethi [Okyar] Bey'in evidir. Vardıklarında Paşa kalkmak üzeredir. Bryant bu tabloyu "herkes doğru- lup ayağa kalktı ama o ağır adımlarla sağına soluna bile bakmadan odadan çıktı" diye resmeder.

Mülakat için beklediği süre zarfında Fethi ve Rauf beylerle görüşmeler yapar. Günlükte en fazla yer tutan diyaloglar Fethi Bey ve eşi Galibe Hanım'la yaptığı görüşmedendir. "Malta sürgününde İngilizce öğrenmiş bu sevimli adamın" eşi "Grek tarzı sarı-

**Cemal Paşa, yaveri
İsmet Bey'le İsviçre'deki
Klosters köyünde**
SALT Araştırma Arşivi





Bryant Ankaralı kadınlar ve çocuklarla
Yale Üniversitesi Arşivi

şın saçlara sahip, parlak bir hitabeti olan”, “İngilizce, Fransızca ve Almanca bilen” bir kadındır. Galibe Hanım’la sohbetleri bilhassa Türk kadınının hak ve özgürlükleri, evlilikteki konumu ve giyim kuşam serbestisi üzerine olmuştur. Fethi Bey’den ise Pontus meselesini ve misyoner okullarının etnik çatışmalarındaki rolünü dinler.

Bundan iki gün önce de, sabah aldığı bir mektup üzerine apar topar Rauf [Orbay] Bey’i görmeye gitmiştir. “Türk’ten ziyade Amerikalı gibi görünen”, “daha önce Amerika’da bulunmuş” olup “Amerikalıları seven” sabık bahriye nazırı, “işinden anladığı belli hâl ve tavrıyla” Bryant’ın epey ilgisini çeker. Rauf Bey’le mülakatında Chester Projesi, Amerika’nın yeni hükümete verdiği destek, İsmet Paşa’nın Lozan’a baş deleğe seçilmesi, Fransızların Osmanlı devletine ait borçların altınla ödenmesindeki ısrarı vb. gündeme gelir.

Mustafa Kemal Paşa hakkındaki notlarıysa ikinci ağızların aktardıklarından ve belli başlı kıyaslardan ibarettir. Daha önce portrelerinde kendisinden “muzaffer Türkiye’nin büyük, çok sevilen kahramanıdır. O olmasaydı, muhtemelen ülke de kurtulamayacaktı”¹¹ diye bahsettiği Mustafa Kemal’e karşı tutumu, Ankara’da oyalandığını hissettiği her an giderek olumsuzlaşır:

Her şeyin ötesinde ve üstünde Mustafa Kemal yalnız bir figür çünkü arkadaşı yok. Herkes ondan korkuyor, Türkiye’nin idarecilerine her zaman yaptığı gibi... Lenin ya da Mussolini’den daha diktatör; her şey onun tarafından kararlaştırılıp mecliste onaylanıyor. Hiçbir bakan -kendi partisi içinde bile- ona karşı çıkıp görevde kalamaz. Neyse ki Türkiye için asker olduğu kadar iyi bir devlet adamı da. Yine de böyle bir güçte tehlike var.

Buna karşın Bryant’a göre eleştiriye en kapalı olduğu dönemde bile Mustafa Kemal’in tüm gücü eline alması tek çaredir. İsmi koymadan bir tür aydınlanmacı despotluk savunması yaparak Mustafa Kemal gibi “güçlü liderlerin”, hareketleri ideolojilerinden bağımsız olarak ayakta tutan yegâne fail olduğunu dile getirir. Zira onlar, Batı’nın huzur içindeki devletleri gibi

kendi kendini idame ettirecek noktaya henüz gelmemişlerdir:

Lenin’i, Mussolini’yi ve Mustafa Kemal’i tanıdıktan sonra, [sosyal ve siyasal] hareketleri yaratanların bireyler olduğuna kani oldum. Bir adamın Bolşevik, anti-Bolşevik ya da dindar bir milliyetçi olması fark etmez, eğer güçlüyse hareketi devam ettirir; bizimki gibi yoksulluk ya da yabancı bir milletin tehdidi altında olmayan güvenli devletler dışında hareketler kendi başlarına sürüp gitmezler.

17 Haziran sabahı *Hakimiyet-i Milliye* yazarlarından Ziya [Gevher Etili] Bey’den Mustafa Kemal’e telefon etmesini rica eder. Paşa bunun üzerine Louise Bryant’la randevusunu hatırlatması için yaverine talimat verir. Ziya Bey onu, Mustafa Kemal Paşa’nın gardaki ofisinde gecelere dek çalıştığından ötürü müsait bir zamanı olmadığına ikna etmeye çalışır. Ali Fuat Paşa da safra kesesinde oluşan taştan ötürü Paşa’nın huzursuz olduğunu, gecikmenin bundan kaynaklandığını söyler. Son âna kadar çabalasa dahi Bryant’ın, Mustafa Kemal Paşa ve Latife Hanım’la görüşebileceğine dair umudu olduğunu söyleyemeyiz. Özellikle Latife Hanım’ın, Amerikalı muhabirenin görüşme için kendisine değil de Ali Fuat Paşa’ya telgraf çekmesiyle ilgili alay ettiğini öğrendiğinde cesareti iyice kırılır. Latife Hanım, hemen sonra, eşinin ya da kendisinin onunla röportaj yapmayacağını İsmet Bey’e bildirmiş ve Bryant için İstanbul yolu görünmüştür. Bu esnada tekrar bir araya geldiği Rauf Bey’le diyalogları ilginçtir. Paşa’yla ihtilafa düşmenin doğru olmayacağını öğütleyen Rauf Bey durumu espriyile “gazetecilerden korktuğunu ve bir kadın görmekten çekindiğini görüyorsunuz değil mi?” diye yorumlar.

HALİDE EDİP’TEN LATİFE HANIM’A TÜRKİYE’DE FEMİNİZM

Latife Hanım’a dair izlenimi, onun “özellikle kadınlara karşı” cömert biri olmadığı yönündedir. Tesadüf-tür ki, Emma Goldman’ın kendisine ilişkin kanaati-

nin çok benzerini Louise Bryant da Latife Hanım'ın giyabında dile getirir: "Bayan M.K. hiçbir şey temsil etmiyor. Büyük bir adamla evlenmiş bir kadın. Kendi başına herhangi bir yücelik belirtisi göstermiyor". Onun gözünde Türkiye'de kadın timsali olmaya aday biri varsa o da Halide Edip'tir:¹²

Halide Hanım, diğer üstün resmi makamlara rağmen, Türkiye'nin İlk Kadını olmaya devam ediyor. Kuralları alt üst edebilen —Amerikalı bir aktris gibi çok kez evlenebilen— eski moda bir ülkede yeni moda şeyler yapabilen ve hâlâ konumunu koruyabilen bir karakter. Türkiye'nin ilk roman-cısıdır, çağdaş edebiyatta eşi benzeri yoktur. O, talepkâr ve kimseden af dilemeden yaşamını sürdüren, büyük kudret sahibi biri.

Bununla beraber, "Halide Hanım bireysel özgürlüğü temsil ettiği kadar feminizmi temsil etmez" diyerek bu hususta onu da yeterli bulmadığını ifade eder.

OLUMSUZ BİR ANKARA PORTRESİ

Umduğu görüşmelerin gerçekleşmemesi, şahısların yanı sıra Ankara'ya dair izlenimlerine de yansır ve şehre başta duyulan merak yerini mutlak bir beğenmeyeşe bırakır. Seyahatinin ilk günlerinde, Ankara'daki siyaset sahnesinin ötesine geçerek sosyal hayatla ilgilenmiş, şehrin renkli kişilikleriyle görüşmüştür. Bu kimselere Ankara'nın eğlence sektöründe önemli yeri olan ünlü Jül Fresko da dahildir. Gelgelelim, son tahlilde Ankara'da sosyal hayattan bahsedilemez. Neşeli tiyatrolar, kafeler, konser alanları olmayıp her gün aynı menüyü sunan iki restoran vardır ve Türk kadını buralara gelmediğinden, bir kadınla karşılaşmak başlı başına tuhaf bir duygudur. Bryant, konakladığı yerden de memnun değildir. Ankara seyahati boyunca muzdarip olduğu haşereler onu kaldığı yerde de rahat bırakmamıştır. Kendi tabiriyle, her gün saatlerce gazyağı ve pudra ile giriştikleri böceklerin dünyası asla fethedilememiştir.

19 Haziran 1923'te Ankara'dan ayrılır. Böylesi bir veda kendi ifadesiyle "kederli" olmuştur: "Ne kadar uğraşsam da ağlamaktan kendimi alamadım ve içimde bir fırtına koptu gibi geldi, geri kalan süre boyunca



Ankara sokaklarından görünüm

konuşamadım". Yolculuk sabahı John Reed hakkında "asılsız suçlamalarda" bulunan Robert Imbri'e haddini bildirmediği için İsmet'le tartışır. Kendisini gara İsmet Bey'le birlikte dönemin Posta ve Telgraf Umum Müdürü Sabri [Toprak] Bey uğurlar.

ERMAN HARUN KARADUMAN - BİLKENT ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT BÖLÜMÜ '13 MEZUNU

METİN KOCA - BİLKENT ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ '12 MEZUNU

DİPNOTLAR

- 1 Marksizm ve daha geniş sosyalist yazın ile tam bir özdeşim kurmadığını belirtmek amacıyla Bryant için "sosyalist" yerine "sosyalizan" ifadesini kullandık. Eşi John Reed'in aksine Amerika Komünist İşçi Partisi'ne de üye olmayan Bryant, ideolojideki toplumsal boyuta sempati duymuş, ancak ideolojinin kaynaklarıyla derin bir ilişki kurmamıştır.
- 2 Çalışmamızın esas kaynağını oluşturan Türkiye kroniği de dahil el yazmalarının tamamı, Louise Bryant'ın kızı Anna Bullitt tarafından 2004-2005 yıllarında Yale Üniversitesi koleksiyonuna bağışlanmıştır. Günlüğe ulaşmamızı sağlayan sevgili Dr. Müriyet Esra Yıldırım'a ne kadar teşekkür etsek azdır.
- 3 Howard Reed, "Turkey and Her Nationalist Leaders as Seen in the 1923 Reports Of Louise Bryant," *Studies in Atatürk's Turkey*, ed. George Harris ve Nur Bilge Criss, Brill, 2009.
- 4 1981 yapımı, Warren Beatty imzalı *Reds* (Kızılar) filmi Bryant-Reed birlikteliğinin yarı-belgesel bir anlatıdır. Louise Bryant'ın filmde Diane Keaton canlandırmıştır.

- 5 Emma Goldman, *Living My Life*, New York: Alfred A Knopf Inc., 1931.
- 6 Z.B., McGlashan, "Women Witness the Russian Revolution," *Journalism History* 12(2), 1985.
- 7 Michael Casella-Blackburn, *The Donkey, the Carrot, and the Club: William C. Bullitt and Soviet-American Relations 1917-1945*, Westport, CT: Praeger, 2004, sf. 21.
- 8 İsmet Karadoğan (1882-1982). Fransa'da ziraat mühendisliği tahsili görmüş; ardından Balkan Savaşı'na gönüllü katılmıştır. Cihan Harbi'nde Suriye cephesinde maiyetinde bulunduğu Cemal Paşa'yla Mütareke'nin ardından Avrupa, Sovyet Rusya ve Afganistan'da birlikte çalışmıştır. Cemal Paşa, öldürülmeden önce Tiflis'ten gönderdiği mektupta Mustafa Kemal Paşa'dan, İngilizcesinin yanı sıra Fransızcasının da çok iyi olduğundan bahisle İsmet Bey'i yanına ister. Ölümünün ardından, Çiçerin, Stalin'e gönderdiği 22 Kasım 1922 tarihli mektupta, Mustafa Kemal Paşa'nın ricası üzerine Cemal Paşa'nın ailesinin finans edilmesi ve gönderilecek paranın İsmet Bey vasıtasıyla ulaştırılması talimatını verir. İsmet

- Karadoğan, 1962'de *Yakın Tarihimiz* dergisine verdiği bir demeçte Cemal Paşa'yı aslında Rusların öldürttüğünü ileri sürecektir. Hakkındaki literatür oldukça zayıftır. Bkz. İsmet Karadoğan, "Cemal Paşa'yı Ruslar Öldürmüştü", *Yakın Tarihimiz*, C. II, S. 14, 1962, sf. 36-38. Murat Bardakçı, *İttihatçının Sandığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020. Mehmet Perinçek, "Cemal Paşa'nın Ölümüne Dair Yeni Bir Belge: Çiçerin'in Stalin'e Önerisi", *Teori*, Ocak 2017.
- 9 Türkçe'ye Yahya Yeşilyurt tarafından çevrilmiştir. *Moskova'dan Devrim Portreleri*, Runik Kitap, 2020.
- 10 Susan Stein, *On Distant Service*, Potomac Books, 2020.
- 11 Louise Bryant, *Mirrors of Moscow*: <https://www.marxists.org/archive/bryant/works/1923-mom/index.htm>. (Erişim tarihi?)
- 12 Bu görüşünü, Mustafa Kemal'le Latife'nin boşanmaları üzerine *The Nation* gazetesine yazdığı 26 Ağustos 1925 tarihli yazıda daha sert bir biçimde savunur. Bu kez Halide Edip'in yanında Nezihe Muhiddin de kadraja girmiştir. İpek Çalışlar, *Latife Hanım*, Doğan Kitap, 2006, sf. 355-356.

TÜRK KAHVESİ DENİNCE AKLINIZA KİM GELİYOR



Tahmis Sokak'taki mağazanın 1932 yılına ait görüntüsü.

1871'den beri kalitesini ve titizliğini hiç bozmadan evlerimize nefis Türk kahvesini getiren Kurukahveci Mehmet Efendi, bugün 60 ülkede tüketiliyor. Kurukahveci Mehmet Efendi, Türklerin dünyaya armağan ettiği Türk kahvesini, her yudumda aynı kalite ve keyifle dünyaya ulaştırıyor.

